

citāt

4

Latinski i grčki jezik, antička literatura i povijest vraćaju se u američke škole. Stotine osnovnih škola uvele su latinski jezik kao predmet, srednjoškolci, navodno, rado idu na satove gdje se uče klasični mitovi, literatura i arheologija, na kalifornijskom se sveučilištu dvadeset posto studenata više nego prijašnjih godina prijavilo na studije klasičnih jezika, a na sveučilištu Maryland više ih se nego podvostručilo posljednjih pet godina. Najnovija je koncepcija u američkim školama i da se latinski uči da bi se proširio rječnik engleskog jezika. To je uvedeno u višim razredima osnovne škole: nastavnici objašnjavaju riječi na latinskom i pokušavaju ih povezati s engleskim riječima. U Philadelphiji tako uči četrnaest tisuća đaka, a u Los Angelesu djeca španjolskoga podrijetla uče engleski preko latinskoga. Rezultati su, tvrde nastavnici i pedagozi, nevjerovatno dobri. I srednjoškolci ponovo otkrivaju klasiku: zasad se o antičkim mitovima i literaturi predaje na engleskom jeziku, pa učenici sve više traže da se barem djelomično nastava održava na latinskom i da, ako ništa drugo, barem čitaju klasična djela u originalu. No, sve to prouzročit će i probleme. Mnogi nastavnici grčkog i latinskog blizu su mirovine, a mladi su te predmete slabo studirali jer godinama u Americi nije za njih bilo interesa.

ŠKOLSTVO – Povratak klasičnom, „Start“, 23. I 1980.

teme

INDIJSKA PUSTOLOVINA ALEKSANDRA MAKEDONSKOG II Povratak iz Indije

Započele su pripreme za povratak.

Aleksandar, željan novih vidika i saznanja o nepoznatim i neotkrivenim zemljama do kojih prije njega nitko sa Zapada nije dospio, teška srca je usmjerio svoje misli na povlačenje. Takve misli su mu bile strane, znao je ići samo naprijed a ne i natrag. Ali, shvatio je raspoloženje svoje vojske i, još jednom potvrdivši Poru pravo na vlast nad osvojenom zemljom između Hidaspa i Hifasisa, vratio se do Hidraota. Prešavši rijeku, nastavio je do rijeke Akesin, gdje ga je dočekaio izgrađen grad što ga je po njegovu nalogu zidom opasao Hefestion. Tu u taboru na obali Akesina posjetili su ga Arsak,¹ vladar zemlje susjedne Abhisāru, kralju Taksile, a s njim i Abhisārov brat donoseći mnoštvo vrijednih darova i slonova od Abhisāra. Aleksandar je tom prilikom potvrdio Abhisāru pravo nad zemljom između Hidaspa i Inda, a Arsaka mu je podredio. Prešavši Akesin, zaustavio se na obali Hidaspa, gdje je dao popraviti štetu koju su gradovima Nikeji i Bukefali nanijele kiše.

Krajem oktobra 326. p.n.e., čim su lađe bile istesane i sve bilo spremno za plovidbu, Aleksandar je krenuo Hidaspom prema Indu. Cilj mu je bilo veliko more u koje je utjecao Ind, a o kome se ništa pouzdano nije znalo. Aleksandrova plovidba rijekama Pandžāba i Indom do mora oslobodila je mitsku geografiju brojnih zabluda. Aleksandar je i sam zamišljao da je u Indu pronašao izvore Nila, budući da je u Indu, jedinoj rijeci osim Nila, vidio krokodile, a na obalama Akesina zamijetio je lopoče kakvi rastu samo u Egiptu. K tomu je čuo da rijeka Akesin utječe u Ind, te je stoga mislio da Nil izvire negdje u Indiji (pod imenom Ind), da teče kroz mnoge puste krajeve i da ga Egipćani zovu Nil, te da onda utječe u Sredozemno more. Uskoro je shvatio svoju zabludu, kad je od domaćeg stanovništva čuo da Hidasp utječe u Akesin, Akesin u Ind, da Ind utječe u veliko more i da sve ove rijeke s Egiptom nemaju nikakve veze.

5

Vojsku je Aleksandar razdijelio ovako: on sam ukrcao se na brodove sa štitonošama, strijelcima i tjelesnom stražom. Po desnoj obali Hidaspa trebalo je da Krater vodi dio pješaka i konjanika, a po lijevoj je Hefestion morao biti vođa najvećeg dijela vojske i slonova, njih oko 200. Filipu, satrapu zemalja s ove strane Inda, bilo je naloženo da ih sa svojim ljudima slijedi u razmaku od tri dana. Vrhovni zapovjednik mornarice bio je Nearh koji je za Aleksandra napisao Izvješće o plovidbi duž indijske i perzijske obale, kojim se Arijan služio u svojoj Povijesti Indije. Po podacima Ptolemeja, sina Lagova, koga Arijan najviše slijedi, Hidaspom je te zore krajem oktobra zaplovilo oko 1000 lađa. Prije polaska Aleksandar je prikazao uobičajene žrtve bogovima, a po uputstvu vračeva i rijeci Hidaspu. Popevši se na lađu, s pramca svog broda izlio je žrtvu ljevanicu u rijeku pri čemu je zajedno s Hidaspom zazivao i Akasin sjedinjen s Hidaspom. Naredio je da se trubljom dâ znak za polazak, i lađe su se lagano odvojile od obale.

Treći dan su Makedonci doplovili do mjesta gdje su po Aleksandrovu nalogu Hefestion i Krater već udarili tabor jedan nasuprot drugome, na objema obalama rijeke. Za dva dana, kako mu je bilo naređeno, stigao je i Filip s ostatkom vojske. Aleksandrove dalje naredbe bile su slijedeće: Filip je odaslan do rijeke Akasin s nalogom da se kreće uz njenu obalu, Krater i Hefestion poslani su kao prethodnica floti. Aleksandar je nastavio plovidbu Hidaspom i, gdje bi god uz obalu pristao, upadima na kopno podložio bi Indijce koji su stanovali uz obalu rijeke. Rijeka ga je dalje vodila prema plodnoj dolini Hidraota u kojoj su s obje strane rijeke obitavali Maljani.² Njihovi susjedi Oksidračani³ nastavali su obale gornjeg toka Hifasisa i, premda uvijek u ratu s Maljanima, odlučili su sada sklopiti savez s njima radi obrane od Makedonaca, ali dotad to nisu učinili. Kako je već ranije čuo da su ta dva plemena najratobornija od tamošnjih Indijaca, bio je željan odmjeravanja snaga s protivnikom. Aleksandar je žurio kako bi na njih navalio iznenada dok su još nenaoružani i neujedinjeni. Peti dan plovidbe od prvog odmorišta Aleksandar je stigao do sliva Hidaspa i Akesina. Sastajući se, te dvije rijeke čine jednu vrlo tijesnu rijeku, čiji je tok, kako Arijan kaže (VI, 4), brz zbog tjesnoće, a vrtlozi su neobično jaki, jer se struja okreće, a voda se talasa i pljuska tako silno da se i s velike udaljenosti može čuti zastrašujući šum talasa. Premda su Aleksandar i njegova pratnja već bili obaviješteni o tome, ipak, dok su se brodovi približavali mjestu slijevanja voda, šum struje je bio tako jak da su veslači od straha prestali veslati. Trbušaste teretne lađe nisu bile oštećene premda ih je struja okretala unaokolo. Dugačke ratničke lađe su naprotiv kod okretanja bile prilično oštećene, a dva su se broda sudarila i potonula s brojnomošadom. Rijeka se uskoro proširila i struja je oslabila, te su vrtlozi manjom silinom okretali lađe.

Aleksandar je naredio da se brodovi sklone na zaštićenu mjestu i dao da se poprave lađe. Nearhu je naredio da otplovi do granice plemena Maljana, a sam je ostao ratovati s još nekim nepokorenim plemenima; uskoro se i on pridružio svojoj floti na mjestu gdje su ga ujedno očekivali već i Hefestion, Krater i Filip s ljudima. Nearhu je opet naredio da otplovi i pretekne vojsku za tri dana, a ostatak je vojske Aleksandar razdijelio u tri dijela. Hefestion je trebalo da krene tri dana prije kako bi

pohvatao sve koji bi bježali pred Aleksandrom. Ptolemej je slijedio za tri dana da pohvata sve one koji bi bježali unatrag. Svi su se oni morali sastati kod sliva Akesina i Hidraota.

Sam Aleksandar je s odabranom pratnjom krenuo na Maljane preko pustinje Bar koja se protezala između rijeka Akesina i Hidraota. Nakon nekoliko dana pješčenja stigao je u zoru do grada u koji su se sklonili Maljani, ali mnogi od njih ne očekujući neprijatelja sa strane pustinje, bili su bez ikakva oružja izvan gradskog zida i mirno radili u polju. Većina ih je smjesta poubijana, a zidine su opkolili konjanici. Perdiku je Aleksandar odaslan u drugi grad Maljana, za koji je također čuo da se u njega sklonilo brojno stanovništvo iz okolice. Međutim, Perdiku je čekao prazan grad, te se on dao u potjeru za bjeguncima i poubijao ih sve osim onih koji su odbjegli u obližnje močvare.

Put je dalje vodio Aleksandra prema Hidraotu, gdje ga obavijeste da je najveći dio Maljana već prešao rijeku. Bez okolišanja Aleksandar se baci u rijeku na one koji su još prelazili, a prešavši Hidraot, slijedio je trag onih koji su se nekako domogli jednog mjesta prirodom učvršćenog i zidom opasanog. U daljem prodiranju u zemlju Maljana Aleksandar je nailazio samo na napuštena mjesta. Saznao je da su se stanovnici sklonili u pustinju, a da je velik dio prešao Hidraot i čeka Aleksandra s namjerom da mu prepriječi put. Ponavlja se Aleksandrovo ulaženje u rijeku, i Makedonci su u jurišu razbili indijske redove. Međutim, preživjeli Maljani dali su se u bijeg do obližnjeg dobro utvrđenog grada koji su Makedonci uskoro opkolili. Kako je već pao sumrak, juriš na grad započet je tek slijedećeg jutra. Indijci su pokušali naći spas u obližnjoj tvrđavi, ali od silovitog makedonskog nadiranja spasa im nije bilo. Bila je to velika bitka, jedna od Aleksandrovih najjunačnijih. Lijep opis te bitke i Aleksandrove hrabrosti daje Arijan (VI, 9–11): „Aleksandar mišljaše da Makedonci nose ljestve mlitavo, oduzme jednom nosaču ljestve, sam ih prisloni o zid i zguren pod štitom počne se uspinjati. Iza njega dolazaše Peukest noseći sveti štit što ga je Aleksandar uzeo iz Atenina hrama u Iliju i dao u bitkama nositi pred sobom. Iza ovoga penjaše se po istim ljestvama vrhovni tjelesni čuvar Leonat. Po drugim se ljestvama penjaše Abreja, jedan od vojnika dvoplaćenika.⁴ Već bijaše kralj na kruništu zida i, kako se upro štitom o zid, jedne je Indijce potisnuo prema nutrini zida, druge ondje mačem posjekao i rastjerao sa zida na ovoj strani. Štitonoše, veoma zabrinuti za kralja, u hitnji se gurahu po istim ljestvama te ih skršiše tako da su oni, koji su se već uspinjali, pali dolje, a drugi se nisu mogli uspinjati. Kako je Aleksandar na zidu čvrsto stajao, bivaše odasvud s obližnjih kula strijelama gađan — jer mu se nijedan Indijac nije usudio približiti — i od onih u gradu, koji su strijeljali nedaleko od ovih, jer je ondje bio još nasip uza zid. Aleksandar, koji bijaše zapažen i po sjajnom oružju i po neobičnoj smjelosti, uvidje da će se izložiti pogibli ako ondje dulje ostane, a da neće izvršiti ništa spomena vrijedno, ako pak skoči prema nutrini zida, da će možda time poplašiti Indijce, a ako mu to ne uspije i ako se bude morao izložiti pogibli, da će barem junački poginuti izvršivši djela velika i vrijedna da ih potomci saznadu. Tada skoči sa zida dolje prema tvrđavi. Ondje se upre o zid, sasiječe svojim mačem neke Indijce koji su mu se pri-

bližili, osobito vođu Indijaca koji je na nj smjelije navalio, drugoga nekog koji mu se približio odbije i pogodi kamenom, te odbije tako i trećeg, a četvrtoga koji je još bliže došao, opet mačem. Sada barbari ne bijahu dulje voljni približiti mu se, nego su naokolo stali i bacali na nj sa svih strana, kakvo je upravo oružje tko imao ili u tom času pograbio.

Međutim Peukest i vojni dvoplaćenik Abreja te za ovima Leonat, koji su se jedini, prije nego su se ljestve skršile, uspeli na zid, skočiše dolje i borahu se za svoga kralja. Abreja, vojni dvoplaćenik, pade ondje pogođen strijelom u lice. Aleksandar bi također pogođen kroz oklop u grudi iznad sise tako da je — kaže Ptolemej — zajedno s krvlju izdisao zrak. Dok mu još krv bijaše topla, on se borio, iako bijaše u teškom stanju, ali pošto je zajedno sa zrakom isteklo i mnogo krvi, zahvati ga vrtoglavica i nesvijest. Peukest, stupivši pred paloga, držaše nad njim sveti štit iz Ilija. Leonat ga zaštititi s druge strane, ali oba biše ranjeni, a Aleksandar je radi gubitka krvi bio već blizu smrti. Makedoncima je naime jurišanje postalo teško i zato što su oni koji su vidjeli da je Aleksandar strijelama gađan i da je skočio u nutrinu zida od revnosti i straha da se što ne dogodi kralju, koji je tako neoprezno srljao u pogibelj, skršili ljestve, i sada je svaki od njih, kako to obično u neprilici biva, izmišljao drugo sredstvo da se uspne na zid: jedni su zabijali kolce u zid, koji bijaše zemljan, vješahu se o njih i teško se uspinjahu, drugi tako da jedan drugome stupaše na reme. Tko bi pred kim došao gore, bacio bi se niza zid u grad dolje gdje su vidjeli kralja kako leži, svi jadikujući i jaučući. Već je oko paloga nastala žestoka borba, jer je jedan Makedonac za drugim nastojao štitom ga zaklanjati. Međutim su neki razbili prijevornicu kojom bijahu zatvorena vrata među kulama u zidu, ali malo njih mogaše najedanput unići; drugi pak upriješe ramenima ondje, gdje su se vrata razmakla, odguraše zid unutra i otvoriše sebi na taj način pristup k tvrđavi.

Sada jedni ubijahu Indijce ne štedeći ni žene ni djecu, a drugi nošahu odanle na štitu kralja, koji bijaše u tako tešku stanju da nisu mogli znati da li će ostati na životu. Neki zabilježiše da je Kritodem, liječnik sa Kosa, iz roda Asklepijada, raširio ranu zarezom i izvukao strijelu, dok drugi kažu da je Perdika, vrhovni tjelesni čuvar, kako u času pogibli nije bio nijedan liječnik nazočan, po zapovjedi Aleksandra ranu mačem proširio i tako izvadio streljicu. Kod izvlačenja strelice iz rane bio je gubitak krvi tako velik da je Aleksandar ponovo pao u nesvijest i poradi te nesvijesti krv bi zaustavljena."

Oporavivši se, Aleksandar je dao da ga prenesu na obalu Hidraota gdje su ga već čekali poslanici Maljana s ponudom na predaju, a prispjeli su i glavari Oksidračana s istom željom. Pošto je postavio Filipa za satrapa tih pokrajina, Aleksandar je otplovio do utoka Hidraota u Akesin, a kako Akesin zadržava svoje ime, plovio je dalje njome do utoka u Ind. Nezavisna plemena koja Arijan naziva Abastani, Ksatri, Osadani, a koja su živjela na tom području ubrzo su pokorena ili su se sama predala. U taboru kod sliva Akesina u Ind dao je Aleksandar sagraditi grad i spremište za lađe. Kratera i najveći dio vojske prebacio je na lijevu stranu Inda jer mu se teren činio pogodnijim, a plemena koja su taj kraj nastavala manje neprijateljskim.

Osvajanja su nastavljena. Aleksandar je sada krenuo na zemlju vladara Musikana koju su mu opisali kao najbogatiju u Indiji. Prije nego se Musikan snašao, Makedonci su bili pred njegovim gradom Alorom. Kako se on smjesta predao, Aleksandar nije dirao zemlju i ostavio ga je da dalje vlada. Za daljih osvajanja zarobio je nekoliko poglavara ondašnjih plemena, a zauzeo je i drugi neki grad koji se bio odmetnuo, te je dao ubiti brahmane koji su tome bili krivi. Do Aleksandra je uskoro doprla vijest o odmetnuću pomilovanog Musikana koji je doveden i obješen zajedno s brahmanima koji su ga na to naveli. Tada stiže Aleksandru vladar zemlje čiji je glavni grad Patalu na delti Inda Aleksandar odredio za bazu koja bi trebalo da posluži za istraživanje okolnog kraja. Patalskom vladaru Aleksandar naredi da se vrati u svoj grad i da sve pripremi za doček vojske. Kratera je sa slonovima i dijelom vojske, koju je kao za boj nesposobnu htio poslati kući, odaslao cestom prema Arahošanima⁵ i Dranzanima⁶ u Karmaniju.⁷ Treći dan plovidbe prema Patali Aleksandra obavijeste da je patalski vladar pobjegao i ostavio zemlju bez ljudi. Prispjevši u Patalu, dao je da se uhvate bjegunci koje je poslao za ostalim odbjeglih stanovništvom s porukom da se vrate jer će im biti dozvoljeno da stanuju u gradu i da obrađuju zemlju, te se tako većina njih vratila u Patalu.

U Patali su Makedonci podigli tvrđavu, sagradili pristanište i spremište za lađe. Tu se Ind razdvaja u dva velika rukava koje je Aleksandar poduzeo da istraži. Krenuo je prvo desnim ogrankom, ali kod mjesta gdje se rijeka razlijeva u širinu zapuhao je silan vjetar s vanjskog mora, te su Makedonci, da se spase, utekli u neki prokop koji su im vodiči plovidbe, domoroci, pokazali. Dok su lađe ležale usidrene, nastala je velika oseka, tako da su se one iznenada našle na suhu. Ta je Aleksandrovim ljudima otprije nepoznata pojava zadala silan strah, koji se još i uvećao kad je voda nakon izvjesnog vremena iznenada porasla i lađe se digle uvis. Pošto je isplovio do mora i nije naišao na neko veliko kopno u njemu, Aleksandar se vratio u Patalu gdje je našao da sve pripreme teku u redu i krenuo da oplovi drugi rukav Inda i da ispita gdje je ušće pogodnije za isplovljavanje u more. Ubrzo je otkrio da je taj rukav plovitiji i, ostavivši dio vojske da pripremi sve što je potrebno za plovidbu uz obalu, vratio se u grad na delti Inda. U Patali je sakupljeno hrane koja je trebalo da dostaje vojsci u slijedeća četiri mjeseca, koliko je planirano za povratak. Sve pripreme za ostvarenje Aleksandrovih zamisli privedene su kraju — zamisli o putovanju brodovlja uz obalu Perzijskog zaljeva i o prolaženju Gedrozijom⁸ na putu u Perziju. Nearh je dobio zadatak da dovede mornaricu do ušća Eufrata i da pažljivo bilježi svoja opažanja o stranim zemljama i morima kojima će proći.

Vrijeme je bilo još nepovoljno za plovidbu uslijed silnih pasatnih vjetrova s juga. Trebalo je sačekati da se ti vjetrovi smire i da ih smijene, kako im je rečeno, blagi vjetrovi, ugodni za plovidbu. Dok je Nearh sačekao tu izmjenu vjetrova, Aleksandar je početkom oktobra 325. p.n.e. sa oko 40000 ljudi krenuo iz Patale kopnenim putem prema Perziji kroz Gedroziju. Nekoliko tjedana nakon Aleksandrova odlaska Nearh se otisnuo na more ali je skoro zaustavljen suprotnim vjetrovima koji su ga prsilili da potraži sklonište u jednoj sigurnoj uvali koju je nazvao Aleksandrovim imenom i tamo je ostao zadržan više od tri tjedna. Obala se odonda toliko izmijenila

10 da je nemoguće točno identificirati to mjesto, ali se s priličnom sigurnošću može pretpostaviti da to sklonište nije bilo daleko od današnjeg Karačija. U daljoj plovidbi uz negostoljubivu pustu obalu Nearh je doplovio do ušća rijeke Arbis koja je bila granica između plemena Arabičana, zadnjeg indijskog naroda, i naroda zvanog Orečani koji su živjeli zapadno od rijeke, i kako je Nearh zabilježio, govor im je bio stran indijskom. Tu je već počimala Gedrozija čijim se pustinjским putevima Aleksandar teškom mukom probijao na sjever. Sve do mora protezala se pustinja, suprotno Aleksandrovim očekivanjima, koji se nadao lukama uz obalu. Neprestano je odašiljao izvidnike da ispituju nema li kakva pristaništa ili bar traga slatkoj vodi na obali. Do njega su stizale samo vijesti o susretu s ribarima, takozvanim Ihtiofazima, i o njihovu načinu života u zagušljivim kolibama od školjaka i ribljih kostiju. Preputimo riječ Arijanovu živopisnu opisu (VI, 24–25): „Većina pisaca o Aleksandru kaže da se sve što je njegova vojska pretrpjela u Aziji ne može porediti s mukama podnesenim ondje. Aleksandar je krenuo tim putem ne zato što nije znao za teškoće puta, kako jedini Nearh tvrdi, nego zato što je čuo da se još nitko nije prije ovdje sa svojom vojskom spasio osim Semiramide na bijegu iz Indije, i to prema kazivanju urođenika, samo sa dvadeset momaka svoje vojske, a jednako i Kambisov sin Kir samo sa sedam momaka. Kir da je naime došao u te krajeve da navali na zemlju Indijaca, ali da je prije poradi te neprohodne pustine izgubio najveći dio svoje vojske. Te su pripovijesti potakle Aleksandra da se natječe s Kirom i Semiramidom. Radi toga dakle, a ujedno da brodovlju pribavi potrebno iz blizine, kaže Nearh, udario je Aleksandar tim putem. Žarka vrućina i oskudica vode uništila je veliki dio vojske, a osobito tovarnu marvu. Ta je izginula poradi dubljine i vrućine usijanoga pijeska, ali najvećim dijelom i od žeđe; jer katkada je marva nailazila na visoke brežuljke dubokoga ali labavoga pijeska, u koji je propadala kao kad se ide preko gline ili, još bolje, preko neugaženog snijega. Mnogo su također trpjeli kod uzlaženja i silaženja na neravnom i ujedno mekanom tlu i konji i mazge. Najviše je pak vojska stradala poradi duljine dnevnoga hoda, jer ih je nestašica vode više nego inače silila da hodaju preko svojih sila. Doduše, kad god bi put koji su trebali prevaliti izvršili noću te ujutru dospjeli do vode nisu posve zlo prolazili, ali kad su danju morali prevaliti daleki put, tada su mnogo gore prolazili mučeni od sunčane žege i od neprestane žeđe.

Veliki gubitak tovarne marve skrivila je i vojska, jer kad god bi im nedostajalo živeža, skupili bi se i klali mnošinu konja i mazgi i jeli njihovo meso pa se izgovarali da su životinje poginule od žeđe ili od napora, a nikoga ne bijaše da to istraži, i radi nevolje i jer su svi zajedno griješili. Aleksandru doduše nije ostalo neopaženo što se događalo, ali je kod takvih prilika uvidio, da će ih prije popraviti tako da se pretvara da to ne zna, nego da to znajući dopušta. Stoga nisu mogli bolesnike u vojsci i one od umora zaostale na putu lako otpremati dalje zbog oskudice u tovarnoj marvi i zbog toga što su sama kola razbili, jer ih u dubokom pijesku nisu mogli dalje vući i jer su bili prisiljeni u prvim danima hodanja kretati se najkraćim nego za kola najprometnijim putevima. Tako su zaostajali po putovima jedni od bolesti, drugi jer ne mogahu izdržati umor ili vrućinu ili žeđu, a nije bilo ljudi da ih dalje otpreme niti da ostanu da ih njeguju, jer se vojska velikom brzinom kretala i u

revnosti za cjelinu od nužde zanemarivala brigu za pojedinca. Neki su po putevima bili svladani od sna, jer su veći dio noći morali hodati, a kad su zatim opet ustali, spasili su se od mnogih samo oni koji su još imali snage da slijede tragove vojske, no većina ih je zaglavila u pijesku kao izbačeni na pučinu.“

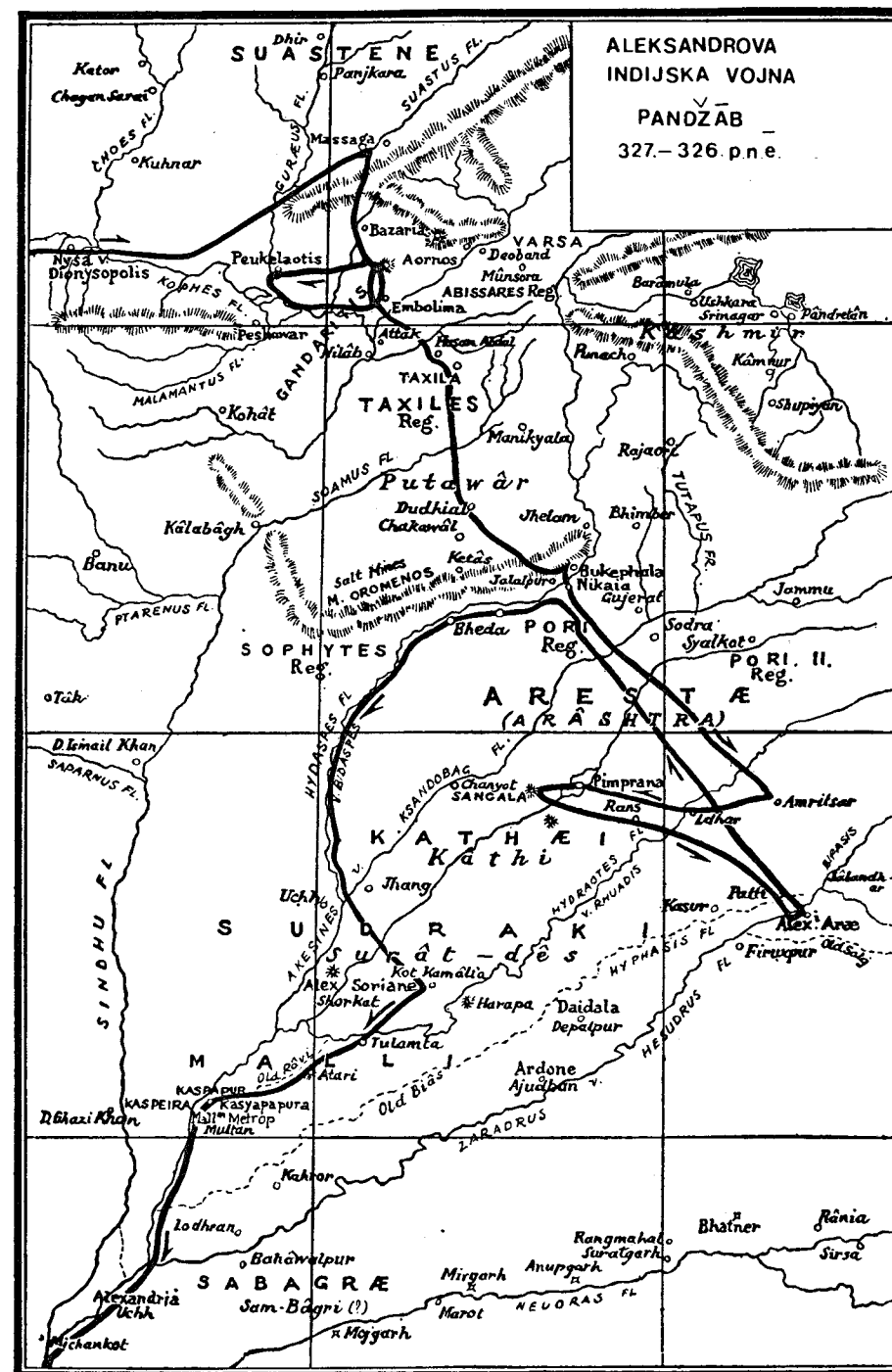
Probivši se kroz pustinju Aleksandar je stigao do Karmanije gdje je sastao Kratera koji se sretno probio zemljama Arahošana i Dranžana. U Karmaniji je Aleksandar prikazao žrtve zahvalnice za pobjedu nad Indijcima i za spas svoje vojske u Gedroziji, te je upriličio muzička i gimnastička natjecanja. Uto je Nearh, oplovivši zemlje Orečana, Gedrožana i Ihtiofaga, pristao na naseljenoj obali Karmanije i, čuvši da se Aleksandar nalazi nedaleko, otišao je s nekolicinom pratilaca k njemu da ga izvijesti o svom putu. Saslušavši ga, Aleksandar je Nearha odaslao s naredbom da nastavi plovidbu do zemlje Sušana i do ušća Eufrata.

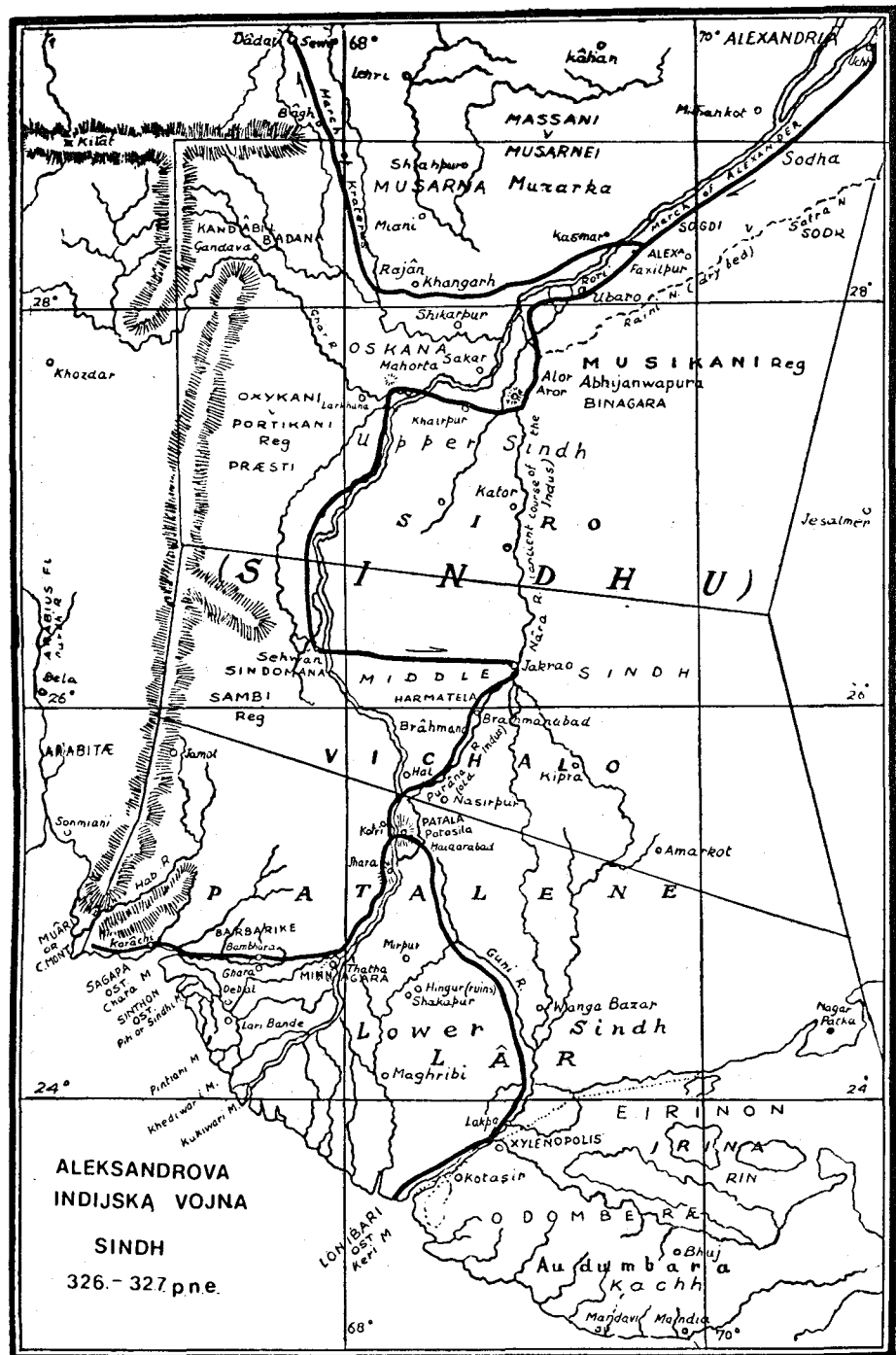
Povratkom u Susu završava Aleksandrova indijska vojna. O Aleksandru i Indiji Arijan još kaže (VII, 2–3): „Kakve bijahu njegove osnove, ja ne mogu točno navesti, a nagađanjem se ne bavim. Mislim da smijem tvrditi da on nije osnovao ništa maleno i neznatno i da ne bi bio ostao miran kod onoga što je već postigao niti kad bi Evropu pripojio Aziji, niti Bretanske otoke Evropi, nego da bi bio potražio još koju ondješnju nepoznatu zemlju i, ako ni s kim drugim, natjecao bi se sam sa sobom. Zato također hvalim indijske mudrace, od kojih neki, kako kažu, zatečeni od Aleksandra pod vedrim nebom na livadi gdje su živjeli, kad ugledaše njega i njegovu vojsku, samo su udarali nogama o zemlju na kojoj su stajali. Kad ih je on preko tumača pitao što znači njihov čin, odgovorili su ovako: 'Kralju Aleksandre, svaki čovjek zaprema samo toliko zemlje koliko je ono na čemu mi stojimo, a ti, premda si samo čovjek kao i drugi ljudi, osim što si nepotrebno radljiv i objestan, navaljuješ iz svoje postojbine na tolike zemlje i praviš neprilike sebi i drugima, a kratko vrijeme zatim, kad umreš, zapremat ćeš toliko zemlje koliko je dovoljno za ukop tvoje lešine.' Aleksandar je povlađivao i govoru i govornicima, a ipak je radio dukčije i protivno onomu čemu je povlađivao. Kaže se, naime, da se divio Diogenu Sinopljaninu, kad ga je zatekao kako na Istmu leži na sunčevoj žegi, te sa svojim štitonošama i pezeterima⁹ pristupio i pitao da li što želi, a onaj je odgovorio da ne želi ništa drugo nego da mu se Aleksandar i njegovi pratioci maknu od sunca. Tako Aleksandar doista nije mogao potpuno spoznati ono što je bolje, jer je on upravo silno bio podložan slavičnosti. Jednako je on, kad je došao u Taksilu i vidio gole indijske mudrace,¹⁰ zaželio da ima uza se jednoga od tih ljudi, jer se divio njihovoj samozataji. Najstariji od njih, imenom Dandamis — ostali bijahu njegovi učenici — reče da niti on neće doći k Aleksandru niti je to dopustio ostalima. Kaže se da je odgovorio da je i on Zeusov sin, ako je to doista i Aleksandar, i da ne treba ništa od Aleksandra; zasad je kod njega sve dobro, on ujedno vidi da oni koji su s njim ni za kakvo dobro lutali tolikim zemljama i morima neće naći svršetka svojim mnogim lutanjima. Zato on sam niti želi išta što mu kralj može dati, niti se opet boji da će njegovom moći ikako biti skučen, jer dok god živi, dostaje mu indijsko tlo koje daje svoje godišnje plodove, a kad umre, bit će oslobođen od neprimjerenog sustanara, od tijela. Aleksandar također nije nastojao

da ga prisili, jer je spoznao da je to slobodouman muž. Ipak se dao sklonuti Kalan, jedan od tamošnjih mudraca, kojega dakako Megasten opisuje kao osobito neumjereni muža, a i sami mudraci koreći Kalana kazivahu da je ostavio kod njih blaženstvo i služio drugoga gospodara nego božanstvo. To sam ja zapisao, jer u Aleksandrovoj povijesti treba govoriti o Kalanu. On je naime, kako se pripovijeda, u Perziji obolio, a prije nije bio nikad bolestan. Zato nije ni htio provoditi život bolesnika nego je Aleksandru rekao da je za njega dobro da u takvom stanju premine prije nego upozna svoju bolest, koja bi ga mogla prisiliti da promijeni prijašnji način života. Aleksandar ga je dugo vremena odgovarao od toga, ali kad je vidio da se ovaj ne da uvjeriti nego da će se na drugi način rastati sa životom, ako mu se u tom ne popusti, naloži upravo tako kako je onaj naredio da naslažu lomaču i da se zato brine Ptolemej, sin Lagov, vrhovni tjelesni čuvar. Neki pripovijedaju da su u svečanoj povorci pred njim išli konji i ljudi, jedni naoružani, drugi sa svakojakim kadovima, a neki kažu da su nosili zlatne i srebrne čaše i kraljevsko odijelo. Za njega bi pripremljen konj, jer zbog bolesti nije mogao hodati, no on nije mogao ni uzjahati konja, nego bi dopremljen na nosiljci, po indijskom običaju ovjenčan i pjevajući u indijskom jeziku. Indijci kažu da to bijahu himne i pohvalne pjesme bogovima. Konja kojega je trebao uzjahati – bijaše kraljevski iz nisejske konjušnice – darovao je, prije nego se uspeo na lomaču, Lisimahu, štovatelju svoje mudrosti, a čaše i pokrivače, koje je Aleksandar odredio da mu se kao nakit bace na lomaču, podijelio je svojim pratiocima. Tako se on uspeo na lomaču i legao, kako dolikuje, a gledala ga je čitava vojska. Aleksandar je držao nedoličnim da gleda svog prijatelja u takvom stanju, ali ostali su s udivljanjem gledali kako se u vatri nijednim udom nije maknuo. Čim su zato određeni ljudi bacili vatru na lomaču, kaže Nearh, zaoriše na Aleksandrovu zapovijed trublje, čitava je vojska podigla bojnu viku kakvu diže kad polazi u boj, slonovi su zajedno rikali ostrim i bojnim glasom: sve to u čast Kalanu. To i tome slično zabilježiše o Indijcu Kalanu vjerodostojni muževi, ne sasvim bez koristi za ljude kojima je stalo do toga da se uvjere kako je čvrsta i nepobjediva ljudska volja da izvrši što je jednom odlučila."

* * *

Aleksandrova indijska pustolovina trajala je tri godine: od maja 327. p. n. e., kad je prešao Hindukuš i stupio na indijsko tlo, do maja 324. p. n. e., kad se vratio u Susu. Njegova vojna ekspedicija završila je uspješno, ali možda i ne bi tako završila da nije stao kod Hifasisa. Da je prodro dublje u unutrašnjost Indije, vjerojatno ne bi mogao održati vezu s bazom o kojoj je uvelike ovisila sigurnost njegovih osvajanja. Aleksandrov trijumfalni pohod od podnožja Himalaja pa do mora ukazao je na slabost glomazne indijske vojske u usporedbi s makedonskom disciplinom i pokretnošću. Kraterov prelaz od Inda do Perzije preko Sistana otvorio je nov put, omogućio lakšu komunikaciju s Evropom, a Nearhova plovidba otvorila je nov morski put.

Aleksandar je namjeravao pripojiti novoosnovane zemlje svom Carstvu, ali prerana smrt u Babilonu 323. p.n.e. omela ga je u toj želji. Njegove indijske kolonije nisu se održale, i uskoro je nestalo svakog traga njegove vlasti na tek osvojenim indijskim teritorijima. Indija je ostala nepromijenjena, i nijedan indijski pisac ni riječju nije spomenuo Aleksandra i njegova indijska osvajanja.

Klara Gönc-Moačanin

BILJEŠKE

- 1 Grčki Arsakes — sanskrtski vjerojatno Uraśā.
- 2 Grčki Malloi — sanskrtski Mālavā.
- 3 Grčki Oxydrakai — sanskrtski Kśudrakā.
- 4 Dvoplaćenik — vojnik koji za nagradu svoje hrabrosti dobiva dvostruku plaću (u rimskoj vojsci — duplaris, duplicarius), op. cit. Arijan, Aleksandrova vojna, VI, 9; bilj. 45.
- 5 Danas Kandahar.
- 6 Danas Šištān.
- 7 Danas Kirmān.
- 8 Danas Mukrān i Baludžīštān.
- 9 Pješačka tjelesna straža — birana pješačka četa koja se sastoji od samih Makedonaca — op. cit. Arijan, Aleksandrova vojna, VI, 6; bilj. 31.
- 10 Pretpostavlja se da su to bili džaini. (stari pisci ih nazivaju gennoi) koji su, kao i buddhisti u ono doba, predstavljali heterodoksnu vjersku struju suprotstavljenu ortodoksnom brahmanizmu, njegovu kastinskom sistemu i ritualističkoj ortodoksiji.

LITERATURA

Priređeno prema:

ARIJAN, Aleksandrova vojna, prevao Milan Stahuljak, Matica hrvatska, Zagreb 1952.
SMITH, V. A., The Early History of India, Oxford University Press, Oxford 1967.

NEKOLIKO VARONOVIH MISLI O LATINSKOM JEZIKU

Kad govorimo o jezikovlovlju u Rimljana, jedino Marka Terencija Varona možemo istaknuti kao originalnog mislioca. Ostali su se rimski jezikoslovci, gramatičari, uglavnom slijepo povodili za grčkim uzorima. Zbog toga je velika šteta što nam se od Varonova djela *De lingua Latina* sačuvalo samo 6 knjiga od prvotnih 25, i što to djelo i u njegovo doba i kasnije nije imalo većeg utjecaja i odjeka. Čak i danas, kad tkogod spomene Varona i *De lingua Latina*, gotovo svi pomisle na ono „canis a non canendo“ i „lucus a non lucendo“, i tu najčešće prestaje svako daljnje razmišljanje. Ono, međutim, što bi trebalo znati i pamtit i jest, prvo, da nam je ovo djelo glavni izvor podataka o raspi između analogista i anomalista, jer su grčki izvori o tom problemu većinom izgubljeni, i, drugo, da je u njemu Varon iznio nekoliko originalnih misli i opažanja o latinskom jeziku i da je, štoviše, pokušao, kako bismo danas rekli, dati neku skicu njegove strukture.

De lingua Latina imala je trojaku podjelu, na etimologiju, morfologiju i sintaksu. Od toga je sačuvan dio etimologije i morfologije.

U knjizi petoj, kojom počinje do danas sačuvan dio cjelokupnog djela, Varon prvo govori o tome zašto je etimologija zanimljiva. Riječi, naime, mijenjaju i oblik i značenje. *Multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant. Hostis* je nekada bio stranac, a sada je neprijatelj. Ima riječi koje su same po sebi jasne (*quis enim non videt unde Argentifodinae?*) i još puno više onih koje nisu, i stoga Varon želi objasniti *quod non apertum, minus apertum, obscurum est, quod latet*. Tu počinju one poznate naivne „etimologije“ koje su danas smiješne. No treba pomisliti na to u koje su vrijeme i na kojem stupnju razvoja znanosti o jeziku one nastale. Mi s punim pravom Varona zovemo polihistorom. On je uistinu akumulirao sva znanja koja je mogao u vrijeme u kojem je živio, znao je valjda gotovo sve što se tada moglo znati. A to za etimologiju, za ono što je ona danas, nije bilo ni izdaleka dosta. Osim toga, Varon nije razlikovao sinkronijski i dijakronijski pristup jezičnom materijalu. Kao što bismo mogli i pretpostaviti, sinkronijski su mu opažaji dobri, čak izvrsni, a dijakronijski uglavnom upravo katastrofalni. Točnije, katastrofe su ondje gdje se nije poslužio dijakronijom.

Varon je jasno vidio da su riječi *eques*, *equitatus* i *equus* međusobno povezane i da su prve dvije izvedene iz treće. Isto je tako opazio da ljudi neke životinje razlikuju po spolu i onda ih različito zovu (npr. *equus* i *equa*), a neke tako ne razlikuju (npr. *corvus*, iako u prirodi postoje i ženske i muške vrane). To je objasnio time što su se Rimljani konjima bavili i bilo im je važno razlikovati kobilu od pastuha, dok im je za vrane bilo svejedno jesu li vrane ili „vranovi“. Još je zgodniji primjer s golubovima. Nekada je postojala samo *columba*, a kad je kućni uzgoj ptica došao u modu i kad je postalo važno razlikovati golube i golubice, stvoren je naziv *columbus*.